

דף שבועי

בס"ד

פרשת תזריע - החודש, תשפ"ב, מספר 1464

החודש – חדשנות והמשכיות הרב יעקב אריאל

– משמשות כראשי שנים.³ יש להן משמעות הלכתית והשלכות על תחומים רבים בחיי המעשה.

להלן נתמקד בעיקר בסמליותה הרעיונית של הלבנה,⁴ למרות שלכאורה המחוג השמשי הוא העיקרי; כל האור והחום, ולמעשה כל החיים, תלויים בשמש. כאמור, גם המועדים תלויים בה: חג האביב, חג הקציר וחג האסיף נקראים עפ"י עונתם בשנה. למרות זאת, דווקא הלבנה תופסת את המקום המרכזי. בעשרות מקומות בתלמוד ובמדרשים, חז"ל מדגישים דווקא את המאור הקטן, הלבנה. כגון:

בזמן שהחמה לוקה – סימן רע לעכו"ם, לבנה לוקה – סימן רע לשונאיהם של ישראל (בלשון סגי נהור), מפני שישראל מונין ללבנה ועובדי כוכבים לחמה.⁵

וכן: "כשהוא אומר 'ראשון הוא לְכֶם' (שם' יב:ב) הרי לכם ולא לגוים... נמצינו למדין שישראל מונין ללבנה והגוים לחמה".⁶

ותמוה לכאורה; הרי ישראל מונים גם לחמה? אלא שיש בלבנה מה שאין בחמה – רעיון ההתחדשות, והוא נכלל בברכת הלבנה: "וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה".⁷

אמנם יש גם את ברכת החמה,⁸ אך נוסחה קצר ביותר: רק 'עושה מעשה בראשית'.⁹ היא אינה

המצווה הראשונה שנצטוו בה ישראל, עוד בהיותם במצרים, היא "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לְכֶם" (שם' יב:ב). משמעותה קיום לוח שנה ייחודי ועצמאי משלנו; לא לוח שמשי (הכללי) ולא לוח ירחי (המוסלמי) אלא לוח הצמוד כולו לטבע. בלוח הכללי ה"חודש" הוא מלאכותי, שכן המונח MONTH נגזר מהמונח MOON למרות שאין לו כל קשר לירח. מספר ימי החודש, הנע בסביבות שלושים יום, הוא שרירותי ולקוח מחודש הירח. אלא שבחודש הירחי יש כעשרים ותשעה יום וחצי, ולכן בלוח הישראלי מעברים אותו לסירוגין, ואין חודש יותר משלושים יום. לעומת זאת, בלוח הכללי ה"חודש" הוא לפחות שלושים יום (למעט פברואר) ולפעמים יותר, ובכל זאת הוא עדיין נקרא MONTH ע"ש ה-MOON. בלוח המוסלמי ה"שנה" מלאכותית, שכן הקביעה של שנים עשר חודשים ב"שנה" שרירותית, ולקוחה מהשנה השמשית, למרות הפער של כאחד עשר יום בין השנה השמשית ל"שנה" הירחית.

אפשר לדמות את לוח השנה הישראלי לשעון בעל שני מחוגים: האחד שנתי והשני ירחי (אלא שדווקא השמשי – הגדול – הוא האיטי, והירחי – המהיר – הוא הקטן). שני המחוגים תלויים זה בזה; כל מועד בלוח נקבע גם לפי העונה השמשית וגם על פי התאריך החודשי. כגון, חג האביב בניסן וחג האסיף בתשרי. כלומר, שניהם בעונות הממוצעות ושניהם באמצע החודש כשהלבנה במילואה.

להיצמדותו של הלוח הישראלי לגרמי השמיים הטבעיים יש השלכות הלכתיות מעשיות. ראש חודש, שאז הלבנה מתחדשת, הוא מעין מועד; קוראים בו חצי הלל, ובזמן המקדש נהגו בו שבתון ממלאכה בגלל קורבן המוסף שבו.¹ התקופות תלויות במעמדו של כדור הארץ מול מערכת השמש,² והממוצעות שבהן – א' בתשרי וא' בניסן

* הרב יעקב אריאל, לשעבר רב העיר ר"ג, ומרצה לשעבר בכולל ובמדרשה באוניברסיטת בר אילן. הוא נשיא ישיבת ההסדר ר"ג.

1 ר' תוס' פסחים נד ע"א (ד"ה מקום שנהגו בשם הירושלמי).

2 תקופת ניסן (עונת האביב) מקבילה בערך ל-21 במרץ, ותקופת תשרי (עונת הסתיו) ל-23 בספטמבר בערך, שהם ימי השוויון. בלוח הישראלי נקבעו תקופות אלו עפ"י מיקומו של כדור הארץ מול מערכות

הכוכבים השונות שבמישור המילקה, או בשם ידוע יותר: גלגל המזלות. בכל חודש נמצא כדור הארץ מול מערכת כוכבים אחרת הנקראת בשם "מזל". לפי חישוב זה מועד התקופות שונה בכמה ימים מימי השוויון, אך החישוב האסטרונומי בשתי השיטות זהה.

3 מסכת ר"ה פותחת ב"ארבעה ראשי שנים הם". ט"ו בשבט וא' באלול נוגעים לתחומים מצומצמים, בעוד שא' בניסן וא' בתשרי נוגעים לנושאים רבים ומגוונים, וע"ש.

4 השם "ירח" מתייחס בעיקר לתחילת החודש והשם "לבנה" לאמצעו, כשהלבנה במילואה. ומכאן גם המונחים: 'אריח' ו'לבנה'. האריח הוא חצי לבנה.

5 תוספתא סוכה פ"ב הל' ו'; בבלי סוכה כט ע"א.

6 מכילתא דרבי ישמעאל בא, מסכתא דפסחא פרשה א. מקורה בבבלי סנהדרין מב ע"א.

7 ברכה הנאמרת אחת לעשרים ושמונה שנים, כשחלה תקופת ניסן ביום ד', באותה השעה שבה נתלו המאורות.

המתחדשים בכל עת ובכל שעה. אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, יש קנקן חדש מלא ישן.¹³

בהמשך לרעיונות אלה, הזוהר¹⁴ מעמיד אותנו על נקודה נוספת בתפקיד הלבנה. היא מסמלת את התורה שבע"פ, בעוד שהחמה מסמלת את התורה שבכתב. התורה שבכתב היא פרי התגלות ישירה, ובה נכתבו העקרונות של כל מצווה ומצווה. אלה עקרונות קבועים ומוחלטים, אך יישומם בחיי המעשה מחייב פרשנות של התורה שבע"פ. חיי המעשה משתנים בכל יום – 'המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשי בראשית'. ב"ה בכל יום מתגלים דברים חדשים, מומצאות המצאות חדשות ונוצרות סיטואציות מורכבות חדשות. אם כן, כיצד מיישמים את עקרונותיה של התורה שבכתב במצבים משתנים שבהם אין הדרכה מפורשת בתורה הכתובה? בכל מצב שונה יש צורך בפרשנות אנושית אישית בעל-פה, עפ"י עקרונותיה של התורה שבכתב. המצבים שבהם אין הוראה מפורשת של התורה דומים ללילה, שאז אין אור המאיר את דרכו של האדם. בשעות הלילה מאירה הלבנה. כשאין אור גלוי המאיר את הדרך, יש אור גנוז; אז זורח אורה של התורה שבע"פ. וכמו שללבוש אין אור משלה, אלא היא רק מחזירה את האור הקבוע של החמה שמעליה, כך גם התורה שבע"פ מקבלת את אורה מהתורה שבכתב.

מבחינתו של האדם, התורה שבע"פ שימושית יותר מהתורה שבכתב. שכן, הדרכתה המעשית מצויה יותר ויש בה גם חשיבה אנושית של חכמי התורה. בכך היא דומה ללבנה, שהיא הגרם השמימי הקרוב ביותר אלינו. היא ה"אנושית" וה"ארצית" כביכול יותר מכל גרמי השמיים. הלבנה היא המצב הריאלי, והחמה היא האידיאל. המצב הריאלי משתנה בהתאם לנסיבות ולאפשרויות, בעוד שהאידיאל קבוע. כשדרך מעשית אחת נחסמת נפרצת דרך אחרת, אך המטרה נשארת קבועה, רק האמצעים משתנים. המבחן המעשי של האדם הוא בהתמודדות של העקרונות עם חיי המעשה. הלבנה משקפת זאת יותר מהחמה, ולכשתושג המטרה יהיה אור הלבנה שבעתים כאור החמה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

¹³ אבות ד, כ.

¹⁴ זוהר חדש, יתרו דף נד אור מאמר הלבנה להר"י אנגל ב'אוצרות יוסף'.

כוללת את כל דברי השבח שמופיעים בברכת הלבנה, כגון: "אלמלא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש – דיים"¹⁰. המברכים אינם רואים בעיני הבשר שלהם שום חידוש, אלא רק מסתמכים על חישוב אסטרונומי, שאף הוא סמלי ולא מדויק.¹¹

והיא הנותנת. את השינויים בגודלה של הלבנה ובשעת הופעתה חש בעליל כל אדם החי בטבע, מדי יום ביומו, ובפרט מדי חודש בחודשו. אמנם גם מיקומו מול החמה משתנה מדי יום ביומו, אולם אלה שינויים זעירים הניכרים בעיקר ע"י כלי מדידה מדויקים, ואינם ניכרים בעינינו. גם השינויים המשמעותיים יותר, מתקופה לתקופה, אינם ניכרים ביום התקופה עצמו, אלא רק כעבור זמן.

כאמור, בגלל רעיון ההתחדשות זכתה הלבנה להעדפה, ולכן מצוות "הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם" נאמרה כמצווה ראשונה ערב יציאת מצרים. עיקרה של הגאולה הוא התמורה וההתחדשות; יש בהן מסר של חירות, וניתן לפתוח דף חדש בכל עת ובכל שעה בחיי הפרט והכלל. אין השתעבדות לשום מצב קיים; לא לצורת משטר, לא למוסכמות, לא להרגלים חיצוניים ולא להרגלים פנימיים. כל ראש חודש הוא יו"כ"פ קטן שניתן להתחיל בו חיים חדשים מתוקנים יותר: 'זמן כפרה לכל תולדותם'. כל קיבעון וקיפאון הם עבדות שאפשר להשתחרר ממנה, ובאמצעות עם ישראל הגיעה בשורת החירות וההתחדשות לעולם כולו.¹²

הלבנה משקפת את ההיסטוריה הארוכה של עם ישראל הרצופה מחזוריות של שקיעות וזריחות. גם כשנדמה לכאורה שהגיע כביכול הקץ, העם נולד מחדש. זאת גם התחושה בחג הפסח; בכל דוד ודוד חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים. כל דור זוכה לחוות את לידת העם מחדש, מעין יציאת מצרים.

ובכל זאת אין להתעלם מהעובדה שהלוח מכיל גם את שנת חמה. היא מסמלת את הקביעות. כשקהלת בא לתאר את המחזוריות הקבועה שבה "אֵין כָּל חֲדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמַשׁ" (קה' א:ט) הוא אומר: "וְזָרַח הַשָּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֵל מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זֹרֵחַ הוּא שָׁם" (שם:ה). ההתחדשות איננה התנתקות מכל מסורת וקביעות. היא מורגשת בעיקר בתנאי החיים החיצוניים, בדינמיקה התוססת של חיי המעשה, אך העקרונות המוסריים והאמוניים צריכים להיות קבועים. תפיסתנו הייחודית היא שילוב הישן והחדש; יישום המסורת בחיים

⁹ בבלי, ברכות נט ע"ב.

¹⁰ סנהדרין מב ע"א.

¹¹ לפי חישובו של שמואל, שהוא כידוע לא מדויק אלא עגול, ומקביל לו הלוח היוליאני. חישובו של ר"א בר אהבה מדויק יותר והוא מקביל ללוח הגרגוריאני.

¹² מקובל לציין את תחילת המודרנה בהריסת הבסטיליה בפרזיז בסיסמה של חירות, שיוויון ואחווה. במקביל הוקמה באותה תקופה ארה"ב - הדמוקרטיה הראשונה בעולם. כידוע, מבשרי רעיונות אלו התבססו על התנ"ך.